

УДК 377.154

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ**Проценко Т. В.**, здобувач кафедри менеджменту, Черкаський державний технологічний університет

Проценко Т. В. Зарубіжний досвід регіональної політики підвищення конкурентних переваг. В роботі досліджено зарубіжний досвід регіональної політики підвищення конкурентних переваг територій. Розроблено ряд висновків, які можуть бути корисні при виробленні підходів до реалізації конкурентних переваг регіонів для нашої країни.

Проценко Т. В. Зарубежный опыт региональной политики повышения конкурентных преимуществ. В работе исследован зарубежный опыт региональной политики повышения конкурентных преимуществ территорий. Разработан ряд выводов, которые могут быть полезны при выработке подходов к реализации конкурентных преимуществ регионов для нашей страны.

Protsenko T. V. Foreign experience of regional policy improve competitive advantage. In this work the international experience of regional policy increase competitive advantage territories. A number of conclusions that may be useful in developing approaches to the realization of competitive advantages of regions in our country.

Постановка проблеми. Ще в 90-ті роки минулого сторіччя М.Е. Портер переконливо довів, що в оцінці ефективності реалізації державної економічної політики вкрай важливий такий показник, як конкурентоспроможність. Економіка України протягом останніх двадцяти років демонструвала і вражаючі темпи зростання, і спади. Остання фінансово-економічна криза радикально вплинула на конкурентоспроможність держави. За даними доповіді Всесвітнього економічного форуму «Глобальна конкурентоспроможність 2009/2010», за рік Україна втратила в рейтингу 12 позицій і посіла 82-е місце з 113. Причиною тому послужила, перш за все, висока залежність економіки від експорту вузького кола сировинних товарів, що підтверджує висновки про неможливість забезпечити конкурентоспроможність країни тільки за рахунок природних ресурсів і перерозподілу доходів від їх експорту.

Конкурентні позиції економіки країни останнім часом знижуються не тільки на світових, але й на своїх внутрішніх ринках. Зміна умов господарювання під впливом кризи викликала також загострення конкуренції між регіонами, насамперед, за їх позиції в міжнародному поділі праці, за фінансові, інвестиційні та трудові ресурси, необхідні для функціонування їх економіки в посткризовий період, що характеризується дефіцитом ліквідності, перерозподілом ринків капіталу, товарів і послуг, а також зростанням ролі інновацій та людського капіталу. Ось чому необхідні координація і цілеспрямоване регулювання з боку держави питань регіонального розвитку, що припускають нові механізми та форми його стимулювання, створення умов для рівноправного розвитку регіонів та мінімізації стихійної конкуренції за ринки і ресурси.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні питання регіонального розвитку є одним із найбільш актуальних і знайшло своє відображення у наукових працях багатьох дослідників, але ще мало дослідженим залишається питання конкурентоспроможності регіонів як нової якості регіонального розвитку та її чинників, що мають враховуватися при формуванні політики регіонального розвитку. Вагомий внесок у розроблення концептуальних засад забезпечення конкурентоспроможності регіонів зробили П. Беленький, В. Воротін, Т. Ігнатова, В. Куйбіда, С. Максименко, Ю. Наврузов, В. Підвисоцький, Р. Фатхудинов та ін.

Мета. Метою даної роботи є дослідження зарубіжного досвіду ведення політики підтримки та розвитку конкуренції в регіонах країни та пошук шляхів адаптації зарубіжних моделей до умов України.

Результати. Питання зміцнення і нарощування конкурентоспроможності своїх регіонів та ефективного використання конкурентного потенціалу постійно знаходяться в центрі уваги урядів, регіональної влади всіх індустріально розвинених держав світу, незалежно від розміру та рівня економічного розвитку.

Регіональне державне регулювання як самостійний і найважливіший елемент соціально-економічної політики більшості західних держав почало формуватися в двадцятих-тридцятих роках минулого століття [1]. До цього державний вплив на розвиток регіонів в основному носив характер кампаній, спрямованих на регулювання міграційних процесів (наприклад, заселення західних штатів США в XIX ст.), переміщення робочої сили (розвиток сировинних галузей в Канаді в XIX ст.), розширення територіального розміщення нових виробництв (Великобританія і країни континентальної Європи в XIX-XX ст.).

Стимулюючим фактором для проведення цілеспрямованої регіональної політики з нарощування конкурентоспроможності в країнах Заходу послужила необхідність усунення наслідків економічної кризи кінця двадцятих - початку тридцятих років XX століття, яка найбільш сильно вдарила по периферійним і найменш розвинутим регіонам. При цьому регіональній владі депресивних регіонів, як правило, ставили за мету будь-якою ціною підвищувати конкурентоспроможність свого регіону на міжрегіональному ринку розподілу праці, часто недостатньо виважено з точки зору міжрегіональної кооперації, а іноді і всупереч інтересам держави в цілому. У цих умовах перед початком Другої світової війни і після неї роль державної регіональної політики в таких країнах, як США, Канада, Німеччина, безперервно зростала. З початком переходу Китаю на шлях

розвитку ринкових економічних відносин в 80-90-ті роки минулого сторіччя в цій країні також відзначається зростання ролі і якісна зміна змісту і методів проведення регіональної державної політики за рахунок більш широкого застосування методів економічного регулювання.

Дослідження показало, що стратегічні підходи державної політики до підвищення конкурентних переваг по відношенню до регіонів, які застосовуються в державах, що розвиваються і у великих західних державах, різні.

Позитивний досвід країн Європи та США являє собою політику вирівнювання рівнів економічного розвитку та інвестиційних потенціалів регіонів країни шляхом стимулювання припливу інвестицій у відсталі регіони та надання фінансової допомоги таким регіонам, незалежно від їх конкурентних переваг. Цей підхід характерний для економічно розвинених країн, що мають федеративний устрій, найбільш яскравим прикладом якої є Канада. Оцінюючи результати регіональної політики Канади у другій половині XX ст. ряд дослідників приходять до висновку про те, що політика вирівнювання регіонів, що проводиться урядом Канади починаючи з 60-х рр., поки не досягла очікуваного ефекту і не привела до значимого зменшення нерівності регіонів країни.

У той же час її наслідками (прямими та непрямими) стали такі негативні явища: відсутність у відсталих регіонів стимулів до розвитку з опорою на власні сили; постійні надії урядів цих штатів на державні трансферти; недостатньо швидкий розвиток інфраструктури у відсталих регіонах, навіть незважаючи на пріоритетне державне фінансування; не завжди ефективне використання коштів державного бюджету, що спрямовуються у відсталі регіони; посилення бюрократії на державному та регіональному рівнях.

В оцінці результатів вжитих протягом більш ніж сорока років урядом Канади зусиль з вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів країни дослідники відзначають, що, будучи корисними для вирішення приватних завдань регіональних економік, зазначені заходи в цілому поки що не привели до подолання нерівності регіонів. Найбільше зниження спостерігалось у відношенні середнього чистого доходу в розрахунку на одну сім'ю, а найменше – у відношенні зароблених доходів на душу населення. Це може свідчити про те, що федеральні трансфертні платежі в відсталі провінції більш значущі, ніж заходи щодо стимулювання економічного зростання. Нерівність, яка до сих пір залишається, як і раніше, проявляється в динаміці і рівні розвитку безробіття, зростання населення, наукової та виробничої баз, а також в якості освіти та доступ до культурних цінностей, при цьому низькі показники відзначаються в тих же провінціях, що і раніше. Все вищевказане свідчить про те, що федеральний уряд швидше намагався підтягти відсталі провінції до рівня більш процвітаючих регіонів Канади, замість того, щоб зосередитися на наданні підтримки з метою забезпечення максимально високого рівня економічного розвитку відсталих провінцій їх власними зусиллями.

Стрімке економічне зростання Китайської Народної Республіки в кінці XX - початку XXI ст. пов'язані з реалізацією протилежного, в порівнянні з описаним вище, підходом в регіональній політиці країни, а саме: пріоритетного розвитку обраних регіонів разом з потужним стимулюванням прямих іноземних інвестицій в економіку цих регіонів.

Китайський досвід передбачає пріоритетну підтримку одного або декількох виділених регіонів, що мають найбільш високий економічний, інвестиційний та конкурентний потенціал, на противагу й шкоду іншим регіонам. Це дозволяє забезпечити приплив інвестицій у виділені регіони країни, які використовуються в якості «локомотиву» для прискореного розвитку всієї економіки. У свою чергу, загальне економічне зростання призводить до поступового підйому економіки відсталих регіонів. Такий підхід характерний для великих країн з перехідною економікою, найбільш яскравим прикладом серед яких є Китай. Він забезпечує випереджаюче зростання економіки країни, але посилює майнове і соціальне розшарування населення, що живе в різних регіонах країни.

Більш ніж двадцятирічний досвід реалізації такої стратегії дозволяє проаналізувати її проміжні результати. В результаті проведеної регіональної економічної політики Східний регіон Китаю домігся найістотніших результатів за всю історію країни. Це виражається в підтримці високих темпів економічного зростання в країні в цілому і дозволяє говорити про «китайське економічне диво». У той же час між Східним районом і внутрішніми провінціями Китаю в наявності існують серйозні диспропорції в розвитку, які можуть бути зменшені тільки шляхом корекції державної регіональної політики країни на користь відстаючих регіонів. Внутрішні провінції Китаю, що входять в Центральний і Західний райони країни, до рубежу XX і XXI ст. сильно відстали в соціально-економічному відношенні від інтенсивно розвиваючихся приморських провінцій Східного району. Незважаючи на те, що центральні та західні провінції складають більше 60% території країни, їх населення становить тільки 23% від чисельності населення Китаю, а рівень ВВП - лише 60% від середнього по країні [2]. Китайські дослідники визнають, що розрахунок на «ефект локомотиву», в ролі якого повинні були виступити східні провінції, які швидко розвиваються, по відношенню до внутрішніх і західних регіонів країни, виправдовується лише частково. Швидкий розвиток східних провінцій стимулював соціально-економічний розвиток суміжних регіонів, але практично не вплинув на рівень розвитку західних і більшості центральних провінцій, що не межують з приморськими територіями.

Результати аналізу розглянутих прикладів регіональної політики в реалізації конкурентних переваг в Канаді та Китаї дозволяють зробити деякі висновки, які можуть бути корисні при виробленні підходів до реалізації конкурентних переваг регіонів для нашої країни.

1. Використання в якості «локомотиву» розвитку економіки країни окремі обрані регіони, які спочатку мають певну інвестиційну привабливість, яка багаторазово збільшується шляхом прийняття спеціальних

державних заходів, у тому числі і за рахунок зниження інвестиційної привабливості інших регіонів, ефективне лише на початковій стадії модернізації економіки і повинно мати за мету запуск механізму розширеного економічного відтворення в умовах ринкових відносин. Надалі потрібне надання серйозної державної підтримки відстаючим регіонам з метою вирівнювання соціально-економічного розвитку різних регіонів країни і уникнення економічного застою і соціальної напруженості;

2. Завдання вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів країни, яке є наріжним каменем регіональної політики урядів розвинутих західних держав, повинне вирішуватися переважно за рахунок стимулювання використання внутрішніх ресурсів регіону. Фінансова підтримка відстаючих регіонів у вигляді прямих фінансових трансфертів повинна бути лише надзвичайним або допоміжним заходом.

3. Методи стимулювання інвестицій, засновані на наданні різного роду пільг, ефективні тільки в поєднанні з поліпшенням загального інвестиційного клімату регіону за рахунок розвитку інвестиційної інфраструктури і підвищення ефективності управління інвестиційними процесами;

4. Прямі іноземні інвестиції є найважливішим інструментом соціально-економічного розвитку регіонів на етапі виходу з кризи, модернізації економіки, розвитку нових галузей і напрямків розвитку. Надалі такі інвестиції мають бути доповнені і в істотній мірі замінені внутрішніми інвестиціями, що, як правило, відповідає інтересам держави з точки зору спрямованості соціально-економічного розвитку регіонів та забезпечення економічної незалежності та безпеки.

Так звана адміністративна регіоналізація в нашій державі ґрунтувалася на концентрації на рівні регіонів традиційних державно-адміністративних повноважень і виробничих комплексів. В останнє десятиліття ХХ століття відбулася нова регіоналізація, ініціатором якої виступили місцеві органи влади, що безпосередньо на місцях керують процесом адаптації до умов трансформаційної економіки. Політичні та економічні події другої половини 80-х і початку 90-х років дещо перенесли контроль над реальними економічними процесами від центральних органів влади до владних структур окремих регіонів [3].

У нових визначеннях «територія», «регіон» основний акцент надається підпорядкуванню місцевим адміністраціям. Територія - це певна частина соціального (в першу чергу населення), природного (у тому числі природно-ресурсного та екологічного), економічного, інфраструктурного, культурно-історичного і, нарешті, власне просторового потенціалу держави, яка перебуває в юрисдикції місцевих органів влади.

Основою господарської діяльності регіонів є перерозподілені в результаті приватизації виробничі потужності періоду активної індустріалізації країни і переорієнтація на задоволення внутрішньо-регіональних потреб. Позначилися межі зростання регіонів, які виражаються в процесі «стиснення» економічного простору:

1. Можливості місцевого бюджету реалізовувати конкурентні переваги обмежуються зростанням відрахувань до Державного бюджету.

2. Податки акумулюються за місцем реєстрації підприємств, хоча вони здійснюють свою діяльність на території, фінансові потоки якої в основному контролюються позарегіональними банками, акціонерний капітал іде за межі регіонів.

3. Знижується кількісний і якісний рівень трудових ресурсів в регіонах як наслідок міграції в країні умови і різке зниження професійного рівня та кваліфікації після багатьох років спаду в промисловості.

Перехід до постіндустріального суспільства зумовлює інтернаціоналізацію потоків фінансів, товарів, робочої сили, інформації і технологій і тим самим є протилежним процесу адміністративної регіоналізації. Зростання регіонів у цих умовах більше не зводиться до концентрації основних фондів та адміністративних повноважень, а розуміється як нарощування організаційного потенціалу, тобто здатності створити підприємницький клімат, який реалізує конкурентні переваги регіону.

У просторовій організації економічної діяльності з точки зору реалізації конкурентних переваг й конкурентного потенціалу можна виділити основні зарубіжні підходи в умовах індустріального і постіндустріального розвитку світової економіки.

Традиційне розуміння просторової організації економічної діяльності базувалося на «центристському» підході, коли виділяють індустріальне «ядро», де стабільно зосереджене конкурентоспроможне виробництво, сфера послуг і «периферія». В рамках даного підходу конкурентні переваги країн, штатів та інших географічних регіонів визначаються або макроекономічною політикою (дефіцит бюджету, валютна політика, відкриття ринків, приватизація) або порівняльними перевагами чинників трудових ресурсів, природної сировини, капіталу. Проблема нерівномірності розвитку національної економіки різних країн корегувалася механізмами регіональної політики. Місцеві органи влади наділені широкими повноваженнями як суб'єкти держави і мають можливість створювати особливе середовище економічної діяльності на своїй території.

З метою активізації економічного життя регіональної влади застосовують протекціоністські заходи. Програми, націлені на економічний розвиток регіону, основну увагу приділяють так званим інвестиційним спискам пріоритетного національного і регіонального фінансування. Підприємницький клімат визначався напрямками підтримки розвитку малого бізнесу. Державні трансферти та програми до останнього часу не сприяли зниженню контрастів в соціально-економічному становищі між «багатими» і «бідними» регіонами.

В Україні в 90-х роках все більшою мірою почали проявлятися елементи механізму забезпечення умов для ефективного використання абсолютних і порівняльних конкурентних переваг регіонів [3].

Конкурентоспроможність регіону визначається в першу чергу конкурентоспроможністю фірм і підприємств, розташованих на його території, а їх успіх у конкурентній боротьбі залежить від створеного

підприємницького клімату.

У зв'язку з еволюцією концепції конкурентоспроможності в умовах глобалізації та постіндустріального розвитку визначився новий підхід реалізації конкурентних переваг регіонів. Вектор конкуренції змінився від використання головним чином порівняльних національних переваг до використання динамічно мінливих конкурентних переваг, заснованих на науково-технічних досягненнях, інноваціях на всіх стадіях просування товару, використанні людського капіталу, переваг організаційного управління [4]. Територіально виділяється не тільки конкурентоспроможність країни, але й мікро-конкурентоспроможність країн (регіонів). Конкурентоспроможність на мікрорівні складається з агрегованих показників, які виділені в дві групи: стратегія і поведінка компаній («якість фірм») і мікроекономічне середовище «якість підприємницького середовища» [4].

Для оцінки конкурентоспроможності на мікрорівні застосовується базовий принцип конкурентоспроможності - чим інтенсивніше на різних рівнях (країна, регіон, фірма) здійснюється перехід від використання порівняльних переваг конкурентоспроможності до використання конкурентних переваг, тим вище якість життя населення і відповідно індекс і ранг конкурентоспроможності.

В Україні досягнення порівняльних національних переваг поки залишається пріоритетним завданням і підтверджується низьким рейтингом як глобальної так і мікро-конкурентоспроможності.

Існуюча практика економічного аналізу, що ґрунтується на теорії порівняльних переваг, значно відрізняється від концепції конкурентоспроможності. Концепція конкурентоспроможності М. Портера являє концептуальну структуру встановлення зв'язків між корпоративною конкурентоспроможністю і станом національної, регіональної економіки, підприємцем і місцевою адміністрацією в контексті зростаючої глобалізації економіки.

Таким чином, реалізується основна стратегічна мета розвитку території - підтримання та підвищення рівня життя на основі зростання продуктивності фірми, підприємства. Для реалізації даної мети регіон повинен формувати підприємницький клімат, який визначає конкурентоспроможність бізнесу. Основна роль в підвищенні конкурентоспроможності відводиться не окремим галузям, а кластерам, як географічному зосередженню фірм, постачальників, пов'язаних галузей та інститутів, які відіграють особливу роль в окремих націях, країнах, географічних регіонах і містах [4]. Згідно новій парадигмі [4] регіонального економічного розвитку глобальна економіка розуміється як система взаємодії між регіональними економіками. Реально регіони пов'язані не з абстрактною світовою економікою, а з конкретними регіонами або прямими економічними зв'язками, або посередницькими зв'язками через міжнародну торгівлю, фінансові інститути, транснаціональні корпорації.

Таким чином, можна зробити наступні **висновки**.

У зв'язку з посиленням ролі регіональних умов забезпечення конкурентних переваг підприємств, в умовах глобалізації світової економіки представляється необхідним розроблення заходів щодо поліпшення підприємницького клімату з метою створення позитивного інвестиційного іміджу, на основі підвищення конкурентоспроможності регіону .

Мета поліпшення підприємницького клімату визначається цільовими установками стратегії розвитку регіону. У світовій практиці, в регіонах, містах, що розробляють перспективні стратегії, пріоритетними називають цілі: «підвищення зайнятості», «економічний розвиток», «підвищення рівня і якості життя».

В якості методичної основи реалізації програмних заходів поліпшення підприємницького клімату, пропонується використовувати теорію конкурентних переваг, засновану на теорії кластерів.

Список використаних джерел:

1. Беленький П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності /П.Ю. Беленький// Вісник НАН України. – 2007. – № 5. – С. 9-10.
2. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / за ред.. С. Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с.
3. Ігнатова Т. Інституційне середовище в розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки /Т. Ігнатова. – Режим доступу: <https://econom.nsc.ru/conf08/info/doklad/ignat2.doc>
4. Наврузов Ю.В. Детермінанти конкурентоспроможності регіонів /Ю.В. Наврузов// Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарПІШ УАДУ Магістр, 2003. – № 2(16). – Ч. I. – С. 246-253.

Ключові слова: регіон, конкурентоспроможність, закордонний досвід, конкурентний потенціал.

Ключевые слова: регион, конкурентоспособность, зарубежный опыт, конкурентный потенциал.

Keywords: Region, competitiveness, foreign experience, competitive potential.